

Prehľad stratégií kultúrnej politiky niektorých členských štátov Európskej únie v oblasti propagácie čítania

Belgicko

Zameriava sa na výchovu v oblasti kultúry, pozornosť venuje nárastu čitateľstva. Každoročne minister kultúry vydáva zoznam odporúčaného čítania. Cieľom je však aj mediálna výchova. Osobitá pozornosť sa venuje aj čitateľstvu ľudí so špecifickými potrebami. Ministerstvo spolupracuje so vzdelávacími inštitúciami. V roku 2009 bol schválený zákon, podľa ktorého musia knižnice každoročne robiť analýzu potrieb miestnych čitateľov, ktorá je zameraná na ich výchovu k čitateľstvu a tiež úroveň jazykových zručností. Každá knižnica si musí vypracovať päťročný plán rozvoja v oblasti výchovy k čitateľstvu a podávať ročné hodnotenia.

Česko

Zameriava sa na rozvoj kreativity a podpory kultúrnych aktivít, ktoré prinášajú prospech komunite, vedú príslušníkov komunity k participácii v oblasti kultúry. Súčasťou toho je aj dôraz na sprístupňovanie kultúrneho dedičstva. V oblasti výchovy k čitateľským kompetenciám sa zameriavajú skôr na podporu projektov zameraných na propagáciu čítania.

Estónsko

Stratégie sú zamerané na výchovu ku kultúre už od útleho veku. Pritom sa sústreďujú na to, aby sa deťom dostalo primerané kultúrne vzdelanie a aby boli vedené k aktívnej participácii na kultúrnom živote komunity.

Fínsko

Každý má právo bezplatne sa vzdelávať. Štátna správa musí zaručiť rovnosť možností pre vzdelávanie pre každého podľa jeho potrieb a schopností. Ekonomické zretele nesmú byť bariérou pre získanie vzdelania. Štátna správa musí zaručovať slobodu vedy, umenia a vyššieho vzdelávania.

Knižnice sú chápané ako inštitúcie, ktoré sa majú podieľať na poskytovaní možností vzdelávania a osobného rozvoja pre všetky skupiny obyvateľstva.

Francúzsko

Podľa francúzskej ústavy (1946) francúzsky národ zaručuje každému dieťaťu a každému občanovi rovnocenný prístup k vzdelaniu, celoživotnému vzdelávaniu a ku kultúre. Zodpovednosť za to má ministerstvo kultúry. Zodpovednosťou ministerstva kultúry je tiež ochraňovať národné kultúrne dedičstvo, podporovať umenie a starať sa o vzdelávanie obyvateľstva v oblasti kultúry a umenia. Reguluje a stanovuje fixné ceny kníh, aby boli dostupné každému (zákon z r. 1981). V oblasti propagácie čítania venuje osobitú pozornosť väzňom, pacientom v nemocniciach a skupinám detí a dospelých so špeciálnymi potrebami.

Grécko

Stratégie ministerstva v oblasti propagácie čítania sa zameriavajú na:

- a) zisťovanie potrieb knižného sektoru,
- b) zisťovanie potrieb príjemcov,
- c) používanie inovatívnych prístupov v oblasti financovania propagácie prekladovej literatúry,
- d) zabezpečovanie inkluzívnych čitateľských možností – teda pre všetky skupiny obyvateľstva.

Holandsko

Najvyšším princípom pri tvorbe kultúrnej politiky je posilňovanie kultúry čítania. Ministerstvo sa zameriava na stimuláciu motivácie k čítaniu, na rozvíjanie čitateľských kompetencií, na to, aby obyvatelia čítali pravidelne a často. Z tohto dôvodu sa kladie dôraz na literárnu výchovu a na budovanie vzťahu ku knihám. Napriek tomu sa v súčasnosti vláda a parlament zaoberajú otázkou krízy čítania a nízkej úrovne čitateľských kompetencií. Vytyčujú sa nové stratégie.

Chorvátsko

Chorvátska vláda vypracovala strategický plán propagácie čítania.

Lotyšsko

Podľa zákona o knižniciach, sú knižnice zodpovedné za to, že sa venuje dostatočná pozornosť propagácii čítania medzi deťmi, mládežou i dospelými. Na roky 2014 – 2020 boli schválené smernice pre národnú kultúrnu politiku, v ktorých sa zdôrazňuje, že krajina má bohatú históriu, kultúrne dedičstvo a že je potrebné podnecovať kreativitu medzi ľuďmi, využívať a rozvíjať ich intelektuálny a tvorivý potenciál. Propagácia čítania je delegovaná na Národnú lotyšskú knižnicu. V nej bolo zriadené Centrum pre literatúru, ktoré sa špecificky venuje otázkam propagácie čítania.

Malta

Na roky 2014 – 2019 vytýčilo ministerstvo školstva Národný plán vzdelávania. Zameraný je na bilingválnu výučbu a na čítanie v základných školách..

Nemecko

Stratégie na rozvoj čitateľských kompetencií si aktuálne vytvára každá zo spolkových krajín. Významným iniciátorom programov na propagáciu čítania a na propagáciu domácej a zahraničnej literatúry v Nemecku je InternationaleJugendbibliothek v Mníchove. Každoročne vydáva populárny detský kalendár čítania, v ktorom predstavuje výber (aj s ukážkami) významných medzinárodných titulov z poézie za uplynulý rok. V oblasti vzdelávania sa propagácii čítania programovo venuje spoločnosť Stiftung Lesen.

Portugalsko

Nemá zatiaľ vytýčené stratégie v tejto oblasti.

Rakúsko

Stratégie ministerstva sa vykonávajú prostredníctvom Austrian Reading Framework – dôraz sa kladie na zvyšovanie kompetencií v oblasti čítania i písania. Cieľom je udržať jednotný transparentný systém výchovy v oblasti kultúry a tiež jednotný kontrolný mechanizmus.

Rumunsko

V roku 2003 bol schválený zákon o ochrane a podpore písomnej kultúry. Z neho vychádzajú následne aj ďalšie postupy týkajúce sa propagácie čítania

Slovinsko

Podľa zákona o knižniciach (2001) sú knižnice povinné zabezpečovať aktivity pre deti, mladých ľudí i dospelú populáciu, ktoré by ich podnecovali v rozvíjaní kultúry čítania. Na roky 2014 – 2017 bol schválený Národný program rozvoja kultúry. Jeho súčasťou je aj podpora kultúry čítania; boli vypracované stratégie a podporujú sa projekty, ktorými sa populácia bez ohľadu na vek podnecuje ku kultivovanému čítaniu (deep reading). Pozornosť sa venuje aj stimulovaniu čítania v rodinách, medzigeneračnému prepojeniu prostredníctvom čítania,

podpore skupín so špeciálnymi potrebami alebo problematickým sociálnym zázemím (rómske obyvateľstvo), alebo podpore čítania u jazykových menšín (Maďari, Taliani)

Španielsko

V zákone o čítaní, knihách a knižniciach (2007) je stanovené, že plány na rozvoj propagácie čítania schvaľuje vláda v spolupráci s jednotlivými územnými úradmi štátnej správy, ktoré sú zodpovedné za kultúru a vzdelávanie regiónov. Vláda zavádza Plán propagácie čítania, ktorý sa vypracováva s ohľadom na všetkých činiteľov, ktorí sú do propagácie čítania zapojení: knižnice, školy, médiá, neziskové organizácie, knižný sektor a rôzne občianske asociácie. Osobitá pozornosť sa venuje ľuďom so špeciálnymi potrebami, imigrantom, rizikovým skupinám obyvateľstva.

Švédsko

Podľa cieľov národnej kultúrnej politiky kultúra má byť dynamická, podnetná a nezávislá, založená na slobode vyjadrenia. Každý má právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote. Tvorivosť, rôznosť a umelecké kvality patria k oblastiam rozvoja spoločnosti. Každý občan bez ohľadu na príslušnosť má mať možnosť rozvíjať sa v čitateľských kompetenciách a má mať prístup k najkvalitnejšej literatúre.

Niektoré praktické príklady a spôsoby čítania zo zahraničia

Ukazuje sa, že obrovské možnosti prináša spolupráca rôznych zložiek spoločnosti pri riešení krízy v čítaní. V tomto prípade je totiž spolupráca nevyhnutná, lebo dosiahnutie primeranej úrovne čitateľských kompetencií populácie zasahuje každú sféru života spoločnosti. A tie sa najprirodzenejším spôsobom spájajú práve v priestore kultúry. Pri správne nastavených stratégiách na podporu čítania získavame nielen čitateľov, ale aj propagátorov čítania; to znamená, že aj bežní ľudia z rôznych vekových či sociálnych spoločenských skupín sa zapájajú do propagácie čítania.

Zaujímavým príkladom toho, ako takéto prepojenie funguje v praxi, je Knižný veľtrh v Göteborgu. Výrazne sa vymyká z rámca iných veľtrhov. Nemá dlhú tradíciu, bol založený v roku 1985, už dnes však dosahuje rozmery medzinárodného veľtrhu detských kníh v Bologni. Unikátny je v tom, že primát patrí kultúre čítania. Je akýmsi kaleidoskopom toho, do akých zaujímavých životných oblastí človeka zavedie čítanie. Tento charakter si veľtrh udržal od svojho založenia. Švédi sú na tento koncept primerane hrdí. Návštevník veľtrhu má možnosť zoznámiť sa širokou škálou aktérov, ktorí majú čo povedať ku knihám a k čítaniu s premyslenou koncepciou. Každoročne sa počas štyroch dní ponúka účastníkom viac ako 3 000 seminárov a podujatí pri kapacite desiatok prednáškových miestností. Rodičia s kočíkmi sa doslova predierajú pomedzi davy ľudí a popri nich sa tmolia batolať. Švédi to však považujú za súčasť výchovy, aby si deti už od mala uvedomovali, aký potrebný je živý kontakt s kultúrou. Pre Švédov je prirodzené hľadať v literatúre odpovede na problémy. Aj preto je ich záujem o diskusie, debaty a besedy o knihách živý v každej generáčnej skupine.

Gunilla Ekmanová je švédskou konvezračnou terapeutkou a sociálnou pracovníčkou. Venovala sa tiež rodinnému a školskému psychologickému poradenstvu. Posledných päť rokov pôsobila aj na Slovensku, bola zapojená do aktivít SkIBBY, IBBY inštitútu Bratislava a podieľala sa na rozvoji projektu *IHIRSKO ČÍTANIA* (OZ Fanfáry). Gunilla sa venuje otázkam psychologického „čítania“ symbolického jazyka, ktorý súvisí s vnímaním a sebareflexiou vnútorných procesov jedinca. Čítanie zvykneme vnímať najmä ako zručnosť, ktorú sa naučíme v škole, alebo ako aktivitu, ktorá súvisí s osobným relaxom. Gunilla zdôrazňuje, že hlboké či tvorivé čítanie je proces, ktorý mimoriadne pozitívne ovplyvňuje našu dušu. Zameria sa práve na túto stránku jeho vplyvu. Niektorým knihomolom sa obyčajne

pripisuje, že žijú niekde vo svojich knihách odtrhnutí od skutočnosti. Gunilla však chce poukázať na presný opak. Na to, že proces čítania pomáha čitateľovi, najmä detskému, pri budovaní spojenia s realitou. Pomáha mu tiež vytvárať vnútorné mechanizmy k tomu, ako sa môže dostať k svojmu skutočnému ja, a teda vedieť plnohodnotne prežívať skutočnosť a vzťahy.

Zaujímavý projekt zaviedli v slovinskej Linhartovej knižnici. Jeho autorkou je Božena Kolman Finžgarová. Pokúsila sa dokázať, že vhodne aplikovaná metóda „čítania v akcii“ môže čitateľsky prebudiť aj dospievajúcich. Využíva pri tom čítanie klasických ľudových rozprávok. Na prvý pohľad to možno znie ako paradox. Klasické rozprávky sú totiž výrazne symbolické a odohrávajú sa v priestore fantastiky. V skutočnosti je to však vynikajúce riešenie. Umožňuje tínedžerom odhaliť, že rozprávková fantastika klasických rozprávok je vlastne úzko prepojená s realitou, hovorí o nej. Linhartova knižnica využíva rôzne formy práce. Pôsobia na rodičov a učiteľov na všetkých stupňoch vzdelávania už od materskej školy. Za mimoriadne dôležitú považujú prácu s deťmi v staršom školskom veku. Práve v tomto období sa strácajú ich čitateľské návyky.

Iným zaujímavým príkladom je holandská iniciatíva *Stichting Lezen & Schrijven*. Vznikla v roku 2004 s cieľom vytvoriť čitateľskú reťaz naprieč komunitou. Išlo o to, aby sa na raste povedomia o čítateľstve zapojili všetky zložky komunity – od pôvodne negramotných ľudí k vzdelancom, od podnikateľov, celebrít a lekárov až po ľudí so špeciálnymi potrebami.

Psychológ Juan Carlos Alonso zo Španielska považuje čítanie za dôležité puto, ktoré ovplyvňuje emocionálnu stránku ľudskej osobnosti. Jeho výskumy vychádzajú z veľmi špecifických skúseností. Baskovia v Španielsku sa usilujú podporiť a rozvinúť aktívne používanie baskičtiny medzi domácou baskickou populáciou. Veľkú pozornosť preto venujú programom na podporu čítania, do ktorých angažujú významných odborníkov z rôznych oblastí spoločenských vied. Juan Carlos Alonso spolupracuje s GALTZAGORRI – ETXEPARE BASQUE INSTITUTE na projekte Bularretik Mintzora, je jeho tvorcom a vyhodnocuje jeho výsledky. Projekt je zameraný na podporu čítania medzi deťmi vo veku 0 – 6 rokov. Skúsenosti Juana Carlosa Alonsu poukazujú na merateľné výsledky v oblasti rozvoja sústredenosti, komunikácie, predstavivosti a tvorivosti a emocionality detí. Z projektu majú dostatok výsledkov, ktoré poukazujú na to, ako veľmi je potrebné čítať s deťmi už od narodenia. Projekt je zameraný na deti, rodičov a vzdelávacích pracovníkov. Vypracovali špeciálne osnovy pre podporu čítania, do úvahy brali kognitívny, jazykový a emocionálny vývoj skupín.

Významné sú výskumy americkej psychologičky René Brownovej, francúzskeho literárneho vedca a kritika Antoine de Compaigne, americkej profesorky literatúry Katty Schorrovej, ktorá je autorkou medzinárodne významného projektu na budovanie čitateľských kompetencií Words in Action, a ďalší. Pri riešení otázok spojených s krízou čítania sa poukazuje na to, že ak je populácia nedostatočne hodnotovo stimulovaná, má sklon k apatii, zo spoločnosti sa vytráca nádej

Dobrým príkladom je Detská knihobanka (Children's Book Bank) v Toronte. Je výnimočným nápadom knihovníčok, učiteliek a mám. Do knihobanky môžete vložiť prečítané a nepoškodené knihy, ktoré sa potom distribuujú do rodín, k deťom zo sociálne slabších pomerov. Projekt existuje asi päť rokov a doteraz sa im podarilo umiestniť asi 400 000 kníh. Knihobanka však nie je len distribučným miestom. Kniha tu nie je objektom, ku ktorému máme dieťa priviesť. Cieľom je stimulovať u detí proces, v ktorom sa čítanie stáva súčasťou ich životného štýlu a tiež životného štýlu ich rodín. Knihobanka je miestom čítania, rozprávania a hier zameraných na literatúru. S knihou môžu deti osláviť svoje narodeniny. Zažiť láskavú a tvorivú atmosféru. I to, že čítanie je vnútorne obohacujúca aktivita. V priestore knihobanky funguje veľa dobrovoľníčok a dobrovoľníkov, medzi nimi aj mnoho ľudí v seniorskom veku. Prináša im to naplnenie, pocit užitočnosti a radosť. Pestovanie kultivovaného čítania v komunite sa však používa aj na eliminovanie nežiaducich spoločenských javov.

Victor Montejo, popredný americký antropológ a spisovateľ pre deti aj dospelých vo svojich výskumoch poukazuje na to, aký dôležitý význam pre zdravý vývoj osobnosti súčasných detí má posilňovanie kolektívnej identity, budovanie vzťahu ku kolektívnej pamäti. Sám je potomkom starej majskej civilizácie, a preto sa aj jeho výskum orientoval práve na tieto komunity. Poukazuje na to, že ich genetický kultúrny kód sa nezmenil ani po stáročiach. Ešte aj v súčasnosti do istej miery ovplyvňuje úspešnosť majských detí v tradičnom americkom vzdelávacom systéme. Ich spôsob vnímania a spracovávanie informácií je špecifický. Je príznačné, že pri prijímaní informácií je pre nich ešte aj v dnešných časoch dominantný obrázkový znak alebo príbeh, ktorý sa im podáva vo forme podobenstva. Keď sa tieto špecifiká akceptovali v práci s deťmi, došlo k výraznému zlepšeniu čítania.

V krajinách Latinskej Ameriky (napríklad Argentína, Kolumbia) už viac ako 20 rokov pôsobia progresívne hnutia dobrovoľných propagátorov čítania na uliciach. Väčšinou ide o ľudí v dôchodkovom veku. Tvoria komunitu, vzdelávajú sa v tejto oblasti, vymieňajú si skúsenosti a potom cielene pracujú na uliciach – jednotlivci i v skupinách. Špeciálne sa venujú deťom z rizikových komunít, zo sociálne slabých vrstiev. Prostredníctvom čítania sú deti integrované do komunity. Klesá kriminalita na týchto miestach. Podobné skúsenosti majú aj v ázijských krajinách. Čítanie sa s veľkým úspechom využíva pri práci s rizikovými skupinami detí v Afganistane pri riešení tzv. kábulského syndrómu (traumatizované deti s agresívnymi prejavmi správania, ktoré žijú na ulici – buď stratili rodičov, alebo ušli od násilníckych rodičov). V Japonsku a Indonézii majú vynikajúce výsledky s využívaním kníh pri prvých kontaktoch s deťmi v kritických situáciách, v oblastiach zasiahnutých katastrofou (napríklad zemetrasenia, výbuch Fukušimi).

Iným príkladom je projekt v Argentíne. Je to dlhodobý a progresívny projekt zameraný na vzdelávanie profesionálnych „čítačov“ – väčšinou z rizikovej vekovej skupiny 40 – 70 rokov, ktorí sa obyčajne ťažšie zamestnávajú. Adepti na túto pozíciu prejdú špeciálnym vzdelávaním, ktoré si pravidelne dopĺňajú. Musia spĺňať predpoklady pre takúto prácu. Ich úlohou je pravidelne navštevovať okruh verejných priestorov, v ktorých deťom čítajú (nemocnice, školy, v ktorých deťom čítajú v popoludňajšom čase, parky, nákupné centrá a pod.). Každý profesionálny „čítač“ má teritoriálne vymedzený okruh pôsobenia a na ňom vyšpecifikované miesta, ktoré musí pravidelne navštevovať v približne rovnakom čase, aby sa u detí vytvoril návyk. Jeho úlohou nie je len čítať nahlas, ale aj pracovať s deťmi a podnecovať ich vnímanie čítaného textu. Za vyše 20 rokov pôsobenia už toto hnutie vychovalo tisíce nasledovníkov. Výsledky poukazujú na to, ako sa vďaka ich pôsobeniu výrazne menila kvalita čítania detí, ich vzťah ku knihám.